

**Екологічна криза та «зелена» трансформація України:
екофілософський вимір**

Суріна Ганна,

канд. філос. наук,

ст. викладач кафедри українознавства та суспільних наук,

Миколаївський національний аграрний університет

***Анотація.** В умовах світової екологічної кризи, загостреної в Україні умовами війни, провідні ідеї філософів Ганса Йонаса та Арне Несса пропонують етику відповідальності і глибинну екологію. У роботі проаналізовано шляхи подолання екологічної кризи в Україні крізь призму їх ідей. Обґрунтовано філософські вимоги до «зеленої» трансформації. Сформульовано практичні імплікації для українського суспільства.*

***Ключові слова:** екологічна криза, екофілософія, Г.Йонас, А.Несс, етика відповідальності, глибинна екологія.*

Екологічна криза в Україні постала не лише технічною чи економічною проблемою, а насамперед філософською кризою сенсу й відповідальності людства перед природою та майбутніми поколіннями. Війна 2022–2026 рр. спричинила екологічну катастрофу: 311 млн тонн CO₂, масове забруднення Чорного моря, отруєння Дніпра, деградація ґрунтів, рекордна кількість екологічних інцидентів у 2025 р. [1]. Водночас Україна активно впроваджує «зелену» трансформацію в межах Європейського зеленого курсу [4].

Постає питання – чи є «зелена» трансформація України лише інструментом відновлення та євроінтеграції, чи шансом на філософську переоцінку місця людини в природі?

Розкриємо екофілософський вимір кризи і трансформації через етику відповідальності Ганса Йонаса та глибинну екологію Арне Несса та обґрунтуємо, чому «зелена» трансформація України має бути не поверхневою модернізацією, а радикальною зміною світогляду.

Засади екофілософії впливають з ідей німецького філософа Ганса Йонаса, які він затвердив у роботі «Імператив відповідальності» (Das Prinzip Verantwortung, 1979) [2]. Основні ідеї цієї праці:

- Технологічна цивілізація перетворила обіцянки прогресу на загрозу існуванню людства.

- Проголошено гасло: «Дій так, щоб наслідки твоєї дії були сумісні з постійністю справжнього людського життя».

- «Геометрія страху» (екзистенційний страх за Йонасом) має передбачати найгірші можливі наслідки технологій, оскільки майбутні покоління не можуть захистити себе.

- Розширення імперативної відповідальності по відношенню до природи як умови людського буття має поширюватися не лише на сучасників, а й на майбутні покоління.

Норвезький філософ Арне Несс виклав свої провідні ідеї в праці «Глибинна екологія» (Deer Ecology, 1973) [3]. У ній він розрізнив «поверхневу» та «глибинну» екології, вважаючи, що поверхнева є лише боротьбою із забрудненням і ресурсами для людини; глибинна ж полягає у радикальній зміні онтології.

Основними принципами глибинної екології є:

- Біосферна рівність – всі форми життя мають внутрішню цінність.
- Самореалізація людини через ототожнення з природою («greater Self»).
- Принцип «думати глобально, діяти локально» сполучений із культурною різноманітністю.
- Критика антропоцентризму сучасної цивілізації.

Отже, Йонас доносить до нас етику відповідальності за наслідки нашої діяльності, Несс розробляє онтологію нового ставлення до природи. Разом вони пропонують цілісну екофілософську базу для «зеленої» трансформації.

Якщо розглянути екологічну кризу в Україні крізь призму такої екофілософії, то:

1. В контексті Йонасівського виміру відповідальності за майбутнє російсько-українська війна постає прикладом технологічної безвідповідальності. Масове застосування високотехнологічної зброї спричинило необоротні наслідки (отруєння ґрунтів, води, повітря). Емісія CO₂ від війни перевищує показники багатьох країн за мирний період. Воюючи сторони, особливо країна-агресор, несуть відповідальність не лише перед собою, а й перед майбутніми поколіннями Європи і світу.

2. З позицій Нессівського виміру кризи світогляду пострадянська модель розвитку (вугільна енергетика, інтенсивне землеробство) спираються на принцип класичного антропоцентризму, загострений війною. Природа постає як ресурс, де відновлення розуміється лише через видобуток корисних копалин, який протистоїть збереженню біорізноманіття. Відсутність «глибинного» ставлення до природи призводить до того, що навіть проголошений курс на «зелене» відновлення залишається поверхневим.

Якщо синтезувати ці два підходи, то екологічна криза постає кризою сенсу існування людини в Україні, оскільки ми втрачаємо не лише довкілля, а й онтологічний зв'язок із ним.

З означених позицій розглянемо «зелену» трансформацію України. За Нессом, вже існуючі поточні кроки (відновлювальна енергія у житлі «ГрінДІМ», квоти на викиди, NDC-3.0) є «поверхневою» екологією. «Глибинна» вимагає переосмислення суті сільського господарства (наприклад, не лише експорт зерна, а поступове відновлення всіх ґрунтів), перехід від гасла «відновлення економіки» до гасла «відновлення біосфери».

Йонасівська відповідальність на практиці пропонує спиратися на принцип «геометрії страху» при плануванні відновлення, тобто оцінювати будь-який проєкт не лише за економічним ефектом, а й за довгостроковими

ризиками для майбутніх поколінь. Це передбачає також етичний обов'язок та відповідальність нашої держави щодо ядерної та вугільної спадщини перед ЄС і світом, що визначає нашу країну не лише в якості реципієнта допомоги, а й в якості суб'єкта глобальної екологічної етики.

Практичними рекомендаціями для України з екофілософських позицій можуть стати:

- Інтеграція екофілософії в освіту та державну політику (наприклад, розробка навчальних курсів з етики відповідальності та глибинної екології).

- Розвиток локальних «глибинних» ініціатив, таких як екосела, громадські ліси, регенеративне землеробство [5].

- «Зелене» відновлення як акт солідарності з майбутнім і з природою, а не лише інструмент євроінтеграції.

Отже, екологічна криза в Україні в умовах війни загострила віддзеркалення глобальної кризи сучасної цивілізації. Провідні ідеї філософії Ганса Йонаса та Арне Несса пропонують не просто «зелені» технології, а нову етичну онтологію, в якій відповідальність за майбутнє накладається на ототожнення з природою і створення екофілософії. «Зелена» трансформація України з цих позицій може стати філософським проривом від пострадянського антропоцентризму до поствоєнної екологічної свідомості, побудованої на заклик «не відновлювати те, що було, а будувати те, що має бути — суспільство, де людина є частиною, а не володарем природи».

Список використаних джерел:

1. Вплив російської війни в Україні на клімат. 24 лютого 2022 – 23 лютого 2026. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2026/03/climate-damage-4-years_ua2026s.pdf
2. Jonas, H. (1984). The Imperative of Responsibility. In Search of an Ethics for the Technological Age. The University of Chicago Press. 263 p.
3. Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. *Inquiry*, 16(1–4), 95–100. <https://doi.org/10.1080/00201747308601682>
4. Національний звіт SEI «Зелене відновлення України» (2025). URL: <https://green-agenda.org/storage/public/LTGfGIxgyBMxGmKA96Y9VV3ijajqUt-metaVWtyLUV4ZWN1dGl2ZSBzdW1tYXJ5LVVLUi1XZWlIgKDEpLnBkZg==-.pdf>
5. Суріна Г.Ю. Перспективи природоорієнтованих рішень в Україні. Матеріали Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу «Розвиток українського села — основа аграрної реформи в Україні», 16-17 квітня 2025 р., Миколаїв, МНАУ. С.42-44. URL: https://www.mnau.edu.ua/files/nauk_prof_konf_zbirnyk-tez-16-17-04-25.pdf#page=42

Abstract. In the context of the global ecological crisis, exacerbated in Ukraine by the conditions of war, the leading ideas of philosophers Hans Jonas and Arne Naess offer an ethics of responsibility and deep ecology. The paper analyzes ways to overcome the ecological crisis in Ukraine through the prism of their ideas. The philosophical requirements for a “green” transformation are substantiated. Practical implications for Ukrainian society are formulated.

Keywords: ecological crisis, ecophilosophy, H. Jonas, A. Naess, ethics of responsibility, deep ecology.